

Determinanty súčasnej duchovnej zborovej tvorby na Slovensku

ZUZANA ZAHRADNÍKOVÁ

Summary

The contribution reflects the new work of Slovak composers, whose compositions were based on a text of the Psalms. The mentioned compositions are the output of the KEGA project, which was solved in the last three years at the Department of Music, Catholic University in Ružomberok and whose main goal was to enrich the repertoire of contemporary sacred music, both in the academic and artistic environment.

Duchovná hudba má v dejinách každého národa dôležité miesto a jej existencia mala veľký vplyv na formáciu ďalšieho rozvoja hudobnosti, kultúry a vzdelania spoločnosti. Inak to nebolo ani na území dnešného Slovenska, kde duchovná hudba zastávala významnú pozíciu až do polovice 20. storočia. Kresťanská religiózna hudba – či už katolícka alebo protestantská mala svoje nezanedbateľné postavenie v tvorbe takých skladateľov akými v 1. polovici 20. storočia boli napr. Ján Levoslav Bella, Mikuláš Moyzes, Mikuláš Schneider Trnavský, Viliam Figuš Bystrý, Alexander Albrecht či Štefan Németh Šamorínsky. Medzi skladateľov, ktorí na konci 20. storočia značnú časť svojej tvorbe venovali duchovným dielam, patria Vítázoslav Kubička, Pavol Krška¹ či skladateľ vtedajšej najmladšej skladateľskej generácie Ľuboš Bernáth.

Duchovná hudba však v priebehu dejín prešla aj obdobiami, ktoré jej neboli priaznivo naklonené. Zvyčajne išlo o politicko-spoločenské pomery, ktoré nedávali priestor ani pre vznik nových duchovných diel, ani pre interpretáciu už existujúcich sakrálnych skladieb. Sekularizácia a komunistická ideológia boli dôvodom minimalizácie duchovnej tvorby, ako aj vytvorením prostredia, ktoré tento druh umenia ignorovalo, potieralo ba až zakazovalo. Na území Slovenska sa tieto

negatívne javy prejavili najmä v druhej polovici 20. storočia.

Po politicko-spoločenskom prevrate v roku 1989 sa pozícia sakrálného umenia zmenila. Po dlhých rokoch nepriaznivých podmienok nastal v náboženskom živote zlom, a náboženská sloboda, resp. sloboda prejavu viedla mnohých umelcov k entuziazmu a návratu k tvorbe nových duchovných diel, nielen v oblasti hudby, ale aj vo výtvarnom, literárnom či dramatickom umení. Niektorí autori sa vrátili k duchovnej tvorbe, v ktorej už mali predošlé skúsenosti; pre iných – najmä mladších skladateľov to bola zas výzva spracovania dovtedy im neznámych biblických či iných duchovných podnetov a inšpirácií.

Musíme však konštatovať, že i napriek náboženskej slobode a slobode tvorby, je v súčasnosti duchovná artificálna hudba stále na okraji záujmu. Pri preskúmaní tvorby súčasných slovenských skladateľov (napr. na stránke Hudobného centra) je len veľmi nepatrná časť zameraná na duchovnú hudbu. Príčinu môžeme nájsť v niekoľkých aspektoch. Skladatelia prinútení ekonomickými podmienkami tvoria zväčša na objednávku, avšak tá, najmä zo strany cirkevných kruhov, neprichádza. Je nedostatok, ba možno povedať až úplná absencia skladateľských súťaží, ktoré by autorov motivovali k novej

duchovnej tvorbe. V neposlednom rade je dôvodom deficitu novej duchovnej hudby i nízka úroveň chrámových zborov, ktoré sa artificálnej hudbe – až na určité výnimky – vôbec nevenujú.

Vzhľadom k profilácii Katedry hudby na Katólickej univerzite v Ružomberku, na ktorej sa vo veľkej miere zameriavame na vedecko-výskumnú činnosť v oblasti duchovnej hudby, sme sa rozhodli svojou aktivitou podporiť myšlienku novej duchovnej tvorby. Prvým krokom bola práca na projekte pod názvom *Musica nova spiritualis*, ktorý podporila a schválila Kultúra a edukačná grantová agentúra Ministerstva školstva SR (KEGA). Riešenie projektu prebiehalo v rokoch 2012–2014. Hlavným cieľom projektu bolo podnietiť záujem súčasných slovenských skladateľov o tvorbu duchovných diel, ktoré by boli okrem koncertného pódia využiteľné aj v pedagogickom procese, čím by sa po stránke teoretickej i praktickej s novou slovenskou duchovnou tvorbou oboznámili aj študenti vysokých škôl. Týmto spôsobom bol projekt zameraný nielen na umeleckú sféru, ale aj pedagogickú. Do projektu sa zapojilo 10 slovenských hudobných skladateľov: Ľuboš Bernáth, Rastislav Adamko, Mirko Krajčí, Vítazoslav Kubička, Milan Dubovský, Rastislav Dubovský, Stanislav Hochel, Peter Hochel, Peter Groll a Róbert Dinuš.² Výsledkom ich kompozičnej práce bolo 17 skladieb s duchovnou tematikou: R. Adamko: *Proglas, Mystérium pre husle* a organ; Ľ. Bernáth: *Ecce panis angelorum, O salutaris hostia*; R. Dinuš: *Bonum est confitēri, Iesu dulcis memoria, Lauda anima mea*; M. Dubovský: *Ave verum corpus*; R. Dubovský: *Ave Maria*; P. Groll: *Ave verum corpus, Ave Maria*; S. Hochel: *Ave Maria*; P. Hochel: *Ubi caritas*; M. Krajčí: *Psalmus 12, Psalmus 13, Psalmus 131*; V. Kubička: *Cyklus 6 piesní „Bože, príď mi na pomoc“*.

Hlavnými výstupmi projektu boli notová publikácia obsahujúca všetky novo skomponované diela a zvukový CD nosič,³ ktoré sa u odbornej verejnosti doma i v zahraničí stretli s mimoriadne pozitívnymi ohlasmi. O úspešnosti a celospoločenskom prínose

projektu svedčí aj jeho zaradenie medzi projekty s excelentne splnenými cieľmi.

Na túto pozitívnu a obohacujúcu skúsenosť sme v roku 2019 nadviazali aj ďalším KEGA projektom pod názvom *Popularizácia novej slovenskej artificálnej duchovnej hudby v akademickom prostredí*, ktorý mal ambíciu pokračovať v sľubne sa rozvíjajúcom procese novej slovenskej hudobnej tvorby s duchovnou tematikou. Pri súčasnom projekte boli inšpiračným zdrojom žalmy, ktoré už po stáročia ponúkajú umelcom široké pole umeleckej tvorby. Ich počet – 150 žalmov – otvára priestor pre bohatú inšpiráciu a nové vokálne či vokálno-inštrumentálne hudobné diela mali niesť znaky súčasného kompozičného jazyka. Cieľovou skupinou boli predovšetkým študenti hudby (na vysokých školách umeleckého i pedagogického zamerania, na konzervatóriách či vyššom stupni základných umeleckých škôl), ale aj profesionálni umelci či spevácke zbory.

Za účelom naplnenia stanovených cieľov museli autori zohľadniť niekoľko požiadaviek:

- Základom kompozície mal byť žalm. Bolo na výbere skladateľa, či siahne po biblickom žalme, alebo po básnickom spracovaní. Taktiež mal autor možnosť si zvoliť jazyk žalmu ako aj dĺžku žalmoveho textu (či už využil celý žalm, alebo len vybrané verše).
- Skladba mohla byť čisto vokálna alebo vokálno-inštrumentálna, sólová či zborová (ženský, mužský, miešaný zbor, ale aj komorné zoskupenia ako napr. dueto, trio a pod.).
- Z inštrumentára boli odporúčené bežne dostupné hudobné nástroje (ako napr. klavír, organ, gitara, flauta, husle), ktoré by umožňovali skladbu uviesť a využiť aj v školskom či univerzitnom prostredí. Z komorných zoskupení bol kvôli praktickému využitiu prípustný maximálne malý sláčikový orchester.
- Dĺžka trvania skladby bola odporúčaná do 10 minút.
- Keďže primárnou cieľovou skupinou boli študenti, boli dané aj rozsahy hlasov:

soprán – po g²; mezzosoprán – po f² (fis²); alt – po e² (f²); tenor – po f¹ (fis¹); barytón – po e¹; bas – po d¹ (e¹).

Oslovených bolo a následne sa do projektu svojou tvorbou zapojilo 10 slovenských skladateľov rôznych vekových kategórií – od študentov kompozície až po renomovaných skladateľov s dlhoročnou kompozičnou praxou: Radka Kováčová (1996), Mária Jašurdová (1980), Ľuboš Bernáth (1977), Peter Hochel (1976), Rastislav Dubovský (1976), Mirko Krajčí (1968), Peter Machajdík (1961), Víťazoslav Kubička (1953), Stanislav Hochel (1950), Milan Dubovský (1940–2020).

Najvýznamnejším výstupom prvého roku riešenia projektu bolo 15 nových kompozícií na texty žalmov (pozri tabuľku):

Osem skladieb je v latinskom, šesť v slovenskom a jeden autor siahol po texte v anglickom jazyku. Latinčina je pre mnohých autorom jazyk charakteristický práve pre sakrálne hudobné diela. Ako uviedol Ľuboš Bernáth: „*Pre istú univerzálnosť používam veľmi často latinčinu, je to pre mňa archetyp, ktorý mi umožňuje historický kontakt a zároveň akýsi pomyselný kontext doby vzniku s daným textom, približuje ma bližšie k jeho obsahu.*“⁴ Aj Mária Jašurdová dala prednosť tomuto jazyku: „*Latinský text má stále punc univerzálnosti. Slovenčina je pre mňa vždy výzva a rada v nej píšem, ale latinčina je jazykom celého sveta, preto ju väčšinou uprednostním, pokiaľ ide o duchovné kompozície.*“⁵ Peter Machajdík si latinčinu zvolil

Autor	Skladba	Jazyk
Mária Jašurdová	<i>Quam dilecta tabernacula tua</i> (ž 84)	latinský
Peter Machajdík	<i>Beati</i> (ž 119)	latinský
Peter Machajdík	<i>In Longitudinem dierum</i> (ž 93)	latinský
Ľuboš Bernáth	<i>Domine regit me</i> (ž 22), <i>Domini est terra</i> (ž 23 /24/), <i>Afferte Domino, filii Dei</i> (ž 28 /29/), <i>Anima nostra sustinet Dominum</i> (ž 32 /33/), <i>Exultate justi in Domino</i> (ž 32/33/)	latinský
Mirko Krajčí	<i>Žalm 62</i>	slovenský
Radka Kováčová	<i>Blažený, komu Pán odpustil nepravosť</i> (ž 32)	slovenský
Stanislav Hochel	<i>Pane môj ...</i> (ž 29)	slovenwský
Peter Hochel	<i>De profundis</i> (<i>Z hĺbočín volám k tebe, Pane</i>)	slovenský
Milan Dubovský	<i>Túžba za pokojom – Žalm 120</i>	slovenský
Víťazoslav Kubička	<i>Dobroreč duša moja Pánovi</i> (ž 104)	slovenský
Rastislav Dubovský	<i>Žalm 43</i>	anglický

„kvôli kráse latinského jazyka, spevnosti, možnosti praktického ohýbania niektorých slov a ich obrovskej schopnosti prispôbiť sa melódii, rytmu a celkovému charakteru skladieb, a tým ich aj spätne tvarovať resp. dotvarovať.“⁶ Naopak, časť skladateľov si najmä kvôli zrozumiteľnosti vybrala žalmy v slovenskom jazyku. Podľa Mirka Krajčiho si „slovenčina zaslúži pozornosť slovenských skladateľov. Zároveň je dielo ľahšie pochopiteľné a akceptovateľné pre slovenských poslucháčov.“⁷ Radka Kováčová svoj výber textu zdôvodnila nasledovne: „Vybrala som si slovenský jazyk, pretože mu dobre rozumiem a myslím si, že ak by mal potenciálne využitie pre slovenských študentov, dokázali by práve vďaka porozumeniu všetkých slov správne vystihnúť jeho podstatu. Zároveň si myslím, že diel v slovenskom jazyku nie je dostatok, čím sú diela možno menej prístupné aj pre laickú verejnosť.“⁸

Práca s textom je rôznorodá, štyria autori sa rozhodli zhudobniť kompletný text žalmu (R. Dubovský, M. Krajčí, P. Machajdík – *In Longitudinem* a M. Dubovský). Zvyčajne autor pomenuje svoju skladbu podľa začiatkových slov textu – Peter Machajdík však svoju skladbu nazval podľa posledných slov žalmu – „in longitudinem dierum“ („po všetky časy“). Milan Dubovský zas, aby podčiarkol a umocnil túžbu po pokoji, vymenil posledné dva verše (pôvodný text je: „Ale ja som za pokoj; no kým ja o ňom hovorím, oni na mňa útočia.“ Dubovský svoju skladbu ukončil veršom: „Ale ja som za pokoj“).

Skladatelia v ostatných dielach pracovali len s vybranými veršami žalmov. Napr. Peter Machajdík vo svojej skladbe *Beati* zhudobnil len jeden verš žalmu; Ľuboš Bernáth zas pri svojej kompozičnej práci niektoré verše opakuje (*Domini est terra* – 1.v., 3.v., 1.v., 5.v.; *Afferte Domino, filii Dei* – 1.v., 2.v., 1.v., 11.v.; *Anima nostra sustinet Dominum* – 1.v., 2.v., 1.v.). Zaujímavým spôsobom s textom pracuje vo svojej skladbe Mária Jašurdová, ktorá súčasne spája dva rôzne verše (napr. od taktu 26 ide súčasne v sopráne sólo text 4. veršu a pod ním v ženskom zbore text 2. veršu; podobný prípad je od taktu 61, kde

soprán sólo má text 2. veršu a zbor pod ním spieva koniec 13 verša). Peter Hochel, hoci svoju skladbu nazval latinským *De profundis*, zhudobnil starší preklad slovenského žalmu používaného ako pohrebný spev, ktorý doplnil textom „v teba, Pane, som dúfal, nebudem zahanbený naveky“ z hymnu *Te Deum*, čo je zároveň prvý verš 71. žalmu. Vokálne a nástrojové obsadenie daných duchovných skladieb vychádza z počiatočného zadania, ktoré definovalo využitie dostupných hudobných nástrojov. Osem skladieb je pre sólový hlas so sprievodom – sedem so sprievodom klavíra (P. Hochel: *De profundis*, R. Dubovský: *Žalm 43*, Ľ. Bernáth: *Domine regit me, Domini est terra, Afferte Domino, filii Dei, Anima nostra sustinet Dominum, Exultate iusti in Domino*), jeden s organovým pozitívom (V. Kubička: *Dobroreč duša moja* Pánovi). Pozitív však v druhej verzii tejto skladby nahrádza sláčikové kvarteto.

Sedem skladieb je zborových, pričom tri skladby sú a cappella – dve pre miešaný zbor (S. Hochel: *Pane mój ...*, P. Machajdík: *Beati*), jeden pre mužský zbor (M. Dubovský: *Túžba za pokojom* – *Žalm 120*). Štyri zborové skladby sú so sprievodom hudobných nástrojov: *Quam dilecta tabernacula tua* (M. Jašurdová) je určená pre soprán sólo, ženský zbor a klavír; *Blažený, komu sa odpustila nepravosť* (R. Kováčová) pre barytón, miešaný zbor a klavír; *In longitudinem dierum* (P. Machajdík) pre miešaný zbor so sprievodom sláčikového kvarteta a *Žalm 62* (M. Krajčí) je pre dva miešané zbory a organ (ad libitum).⁹ Je zaujímavé, že hoci ide o duchovné diela, len jedno dielo je s organom (aj to „ad libitum“) a jedno s organovým pozitívom; v ostatných prípadoch si autori zvolili klavír. Dôvodom môže byť dostupnosť klavíra v školskom prostredí, alebo aj fakt, že s organom nemajú najmä mladí skladatelia skúsenosti a majú voči nemu istý rešpekt.

Záver

Verejná prezentácia nových skladieb mala dostať svoj priestor aj na medzinárodnej

interpretačnej súťaži Študentská *umelecká* činnosť, ktorú každoročne organizuje Katedra hudby PF KU v Ružomberku. Žiaľ, kvôli pandemickej situácii sa už dva roky toto medzinárodné podujatie nekonalo, a teda i plánované ciele projektu bolo možné naplniť len čiastočne. Hlavným výstupom však zostáva vydanie notovej publikácie, kde budú uvedené všetky novo skomponované skladby. K vedecko-výskumným

aspektom treba uviesť publikačnú činnosť riešiteľov projektu, kde témy ich vedeckých článkov či príspevkov na konferenciách boli smerované k duchovnej tvorbe (najmä súčasných) slovenských skladateľov.¹⁰

Tento príspevok vznikol v rámci riešenia projektu KEGA 019KU-4/2019 Popularizácia novej slovenskej artificialnej duchovnej hudby v akademickom prostredí.

Poznámky

- 1 Matejová, M.: *Pavol Krška (1949) – A Slovak Composer of Sacred Music*. In: Roczniki Humanistyczne (Annals of Arts, Musicology), 2020, Vol. 68, č. 12, s. 113–120. ISSN 0035-7707.
- 2 Zahradníková, Z. *Musica nova spiritualis – úsilie o revitalizáciu slovenskej duchovnej hudby*. Muzikologické fórum. Časopis České společnosti pro hudební vědu. Roč. III, 1–2/2014. Praha: Česká společnost pro hudební vědu. Ed. Vlasta Reitterová, 2014, s. 184. ISSN 1805-3866.
- 3 MUSICA NOVA SPIRITUALIS. / Red. Zuzana Zahradníková. Ružomberok: Verbum, 2014. ISMN 979-0-9010008-5-8; *Musica nova spiritualis*. CD. Ružomberok, Katolícka univerzita, 2014. SOZA MM1939-003-2.
- 4 Mailová komunikácia s Ľ. Bernáthom – archív autorky.
- 5 Mailová komunikácia s M. Jašurďovou – archív autorky.
- 6 Mailová komunikácia s P. Machajdíkom – archív autorky.
- 7 Mailová komunikácia s M. Krajčim – archív autorky.
- 8 Mailová komunikácia s R. Kováčovou – archív autorky.
- 9 Autor M. Krajči v partitúre uvádza poznámku, že „organ použiť v prípade, že sa skladba uvádza len s jedným zborom“.
- 10 Informácie a skúmanie súčasného stavu problematiky slovenskej duchovnej hudby môžeme nájsť napr.: Matejová, M.: *Zborová tvorba Pavla Kršku*. In: Cantus Choralis Slovaca 2020. Zborník materiálov zo XIV. Medzinárodného sympózia o zborovom speve v Banskej Bystrici. Banská Bystrica: Belianum, 2021, s. 161–167.; Adamko, R.: *Žalmové inšpirácie v piesňovej tvorbe Víťazoslava Kubičku*. In: Cantus Choralis Slovaca 2020. Zborník materiálov zo XIV. Medzinárodného sympózia o zborovom speve v Banskej Bystrici. Banská Bystrica: Belianum, 2021, s. 153–160.; či Zahradníková, Z.: *Vokálno-inštrumentálna tvorba Ľuboša Bernátha vychádzajúca z biblických žalmov*. In: Cantus Choralis Slovaca 2020. Zborník materiálov zo XIV. Medzinárodného sympózia o zborovom speve v Banskej Bystrici. Banská Bystrica: Belianum, 2021, s. 196–202.

Literatúra

1. ADAMKO, R.: *Žalmové inšpirácie v piesňovej tvorbe Víťazoslava Kubičku*. In: Cantus Choralis Slovaca 2020. Zborník materiálov zo XIV. Medzinárodného sympózia o zborovom speve v Banskej Bystrici. Banská Bystrica: Belianum, 2021, s. 153–160. ISBN 978-80-557-1832-3.
2. MATEJOVÁ, M.: *Pavol Krška (1949) – A Slovak Composer of Sacred Music*. In: Roczniki Humanistyczne (Annals of Arts, Musicology), 2020, Vol. 68, č. 12, s. 113–120. ISSN 0035-7707.
3. MATEJOVÁ, M.: *Zborová tvorba Pavla Kršku*. In: Cantus Choralis Slovaca 2020. Zborník materiálov zo XIV. Medzinárodného sympózia o zborovom speve v Banskej Bystrici. Banská Bystrica: Belianum, 2021, s. 161–167. ISBN 978-80-557-1832-3.

4. *MUSICA NOVA SPIRITUALIS*. / Red. Zuzana Zahradníková. Ružomberok: Verbum, 2014. ISMN 979-0-9010008-5-8;
5. *Musica nova spiritualis*. CD. Ružomberok, Katolícka univerzita, 2014. SOZA MM1939-003-2.
6. ZAHRADNÍKOVÁ, Z.: *Musica nova spiritualis – úsilie o revitalizáciu slovenskej duchovnej hudby*. Muzikologické fórum. Časopis České společnosti pro hudební vědu. Roč. III, 1–2/2014. Praha: Česká společnost pro hudební vědu. Ed. Vlasta Reitterová, 2014, s. 184. ISSN 1805-3866.
7. ZAHRADNÍKOVÁ, Z.: *Vokálno-inštrumentálna tvorba Ľuboša Bernátha vychádzajúca z biblických žalmov*. In: Cantus Choralis Slovaca 2020. Zborník materiálov zo XIV. Medzinárodného sympózia o zborovom speve v Banskej Bystrici. Banská Bystrica: Belianum, 2021, s. 196–202. ISBN 978-80-557-1832-3.

Résumé

Príspevok reflektuje novú tvorbu slovenských skladateľov, ktorých diela vznikli na základe textovej predlohy žalmov. Uvedené skladby sú výstupom projektu KEGA, ktorý bol v posledných troch rokoch riešený na pôde Katedry hudby PF KU v Ružomberku a ktorého hlavným cieľom bolo obohatenie repertoáru súčasnej duchovnej hudby, tak v akademickom ako aj umeleckom prostredí.

Kľúčové slová: žalmy, duchovná hudba, slovenský skladateľ, skladby pre zbor, súčasná hudobná tvorba

Keywords: psalms, sacred music, Slovak composer, compositions for choir, contemporary music

doc. PaedDr. Mgr. art. Zuzana Zahradníková, PhD., docentka v odbore didaktika hudby, pôsobí na Katedre hudby Pedagogickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku od roku 2000. Od roku 2017 je vedúcou Katedry hudby. Okrem vyučovania predmetov zameraných na organovú hru, je dirigentkou univerzitného speváckeho zboru BENEDICTUS. Ako koncertná organistka vystúpila na viacerých domácich i zahraničných koncertoch a festivaloch. V oblasti vedy sa zameriava na výskum slovenskej sakrálnej hudby.